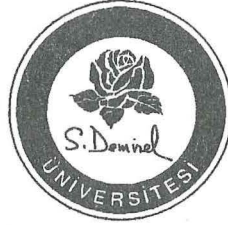

ISSN 1300-9672

SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
İLAHİYAT FAKÜLTESİ
DERGİSİ

Review of the Faculty of Divinity
University of Süleyman Demirel

Hakemli Dergi

Yıl: 2002

Sayı: 9

DERGİNİN SAHİBİ

Prof Dr. İsmail YAKIT (Dekan)

DERGİNİN EDITÖRÜ

Doç. Dr. M. Saffet SARIKAYA

FAKÜLTE YAYIN KURULU

Prof Dr. İsmail YAKIT (Dekan)

Prof Dr. Ekrem SARIKÇIOĞLU

Prof Dr. Orhan Üner

Prof Dr. Talat Sakallı

Doç. Dr. M. Saffet SARIKAYA

Doç. Dr. İ. Hakkı GÖKSOY

Doç. Dr. Kemal SÖZEN

Yard.Doç.Dr.Ahmet YILDIRIM

Yard.Doç.Dr. Talip TÜRCAN

DİZGİ

B. YAMAN-İ. ÖZGEL-N. TUĞLU- N. DURAK

KAPAK

SDÜ Basın ve Halkla İlişkiler

BASKI

Ali ÇOLAK

Dergide Yayınlanan Yazıların Sorumluluğu Yazarlarına Aittir

Dergide yayınlanan makale ve yazılar kaynak gösterilmek şartıyla iktibas ve atıf şeklinde kullanılabilir

©İlahiyat Fakültesi Isparta-2002

İSTEME ADRESİ

SDÜ İlahiyat Fakültesi 32260 ISPARTA

Tlf: 0 246 237 10 61 Fax: 0 246 237 10 58

ÂHÂD HADİSLERİN AKÂİD VE AHKÂMDA HÜCCET OLMASI MESELESİ*

Yazan: Muhammed Nasiruddîn Elbânî

Çeviren: Yard.Doç.Dr. Ahmet YILDIRIM**

Âhâd hadislerle inancın gerçekleşmiyeceğini iddia edenler, bununla birlikte âhâd hadislerle şer'î hükümlerin sabit olduğunu söylemişlerdir. Bu tutumları ile onlar, akâidle ahkâmı ayırmaktadırlar. Bu ayrımı, Kitap ve Sünnet'in verilerinde bulabilmek mümkün mü? Hayır, bin kere hayır! Bilakis bu veriler umûmî ve mutlak yönleriyle, aynı şekilde inançlara da şamildir ve bu hadislerde de Rasûlullah'a (s.a.) uymak vacip kılınmıştır. Çünkü şüphesiz ki bunlar şu ayetteki "Allah ve Resulü bir işe hüküm verdiği zaman, inanmış bir kadın ve erkeğe, kendi isteklerine göre seçme hakkı yoktur..."¹ ve de âyetteki "Emr" (bir işe) sözünün âhâd hadisleri de içine aldığı şüphe götürmez bir hakikattir. Allah Teâlâ'nın Nebi'sine (s.a.) itaati emretmesi ve O'na isyanı nehyetmesi ve O'na muhalefeti sakındırması aralarında - Allah ve Resulünü- hüküm vermek için çağırdıklarında, "İşittik ve itaat ettik" diyen mü'minlere övgüsü ve bütün bunların hepsi, hem akâid hem de ahkâmda Rasûlullah'a (s.a.) itaat etmenin ve uymanın vacib olduğuna delâlet ederler. Allah Teâlâ'nın "Rasûlullah (s.a.) size ne getirdiyse alınız"² âyetinde geçen "mâ" edatı bilindiği gibi umûm

---

* Bu tercüme Muhammed Nasiruddîn Elbânî'nin *el-Hadîsu Huccetun bi nefsihi fi'l-Akâidi ve'l-Ahkâm* adlı eserinin 47-66 sayfalarının tercümesidir. Tercümesi sunulan metinlerde tartışmaya açık ve tenkit edilebilecek konular olabilir. Bizim de bu metinleri tercüme etmemizin amacı, belli bir anlayışla ele alınan konuyu okuyucuların dikkatini sunmak ve bu tür anlayışların günümüzdeki yansımalarını ortaya koymak içindir.

Burada tercüme yapıldığı gözden geçirerek katkılarda bulunan değerli dostum Doç.Dr. M. Saffet Sarıkaya'ya teşekkür ederim.

** SDÜ İlahiyat Fakültesi Hadis Anabilim Dalı Öğretim Üyesi

¹ Ahzab 33/36.

² Haşr 59/7

ve şumûl ifade eden lafızlardandır. Âhâd hadisi almanın ahkâm için geçerli olduğunu iddia edenlere, ahkâmda söz konusu delilden dolayı âhâd hadisleri almanın vucûbiyetini sorsan, yukarıdaki ayetleri ve burada muhtasar olarak da zikredemediğimiz diğer ayetleri delil getirirler. Bu konulara İmam Şâfiî *er-Risale* adlı eserinde geniş yer vermiştir; dileyen ona müracaat etsin.

Ayetlerin umumu Resulullah'ın (s.a.) hadislerini almanın vacip olduğunu belirtmesine rağmen, ahâd hadisleri akâid konusundan istisna etmeyi iddia etmenin anlamı nedir?

Ahâd hadisleri akâidenin dışındaki hükümlere tahsis etmek, tahsis edeni olmayan bir tahsistir ki bu da bâtıldır. Çünkü bâtılı gerektiren şey de bâtıldır.

Bir Şüphe Ve Cevabı

“Âhâd hadisler akâidde delil olmaz” diyenlerde önce şüphe halinde olan ve sonra da inanç haline dönüşen bir husus vardır: Âhâd hadisler ancak zan ifade eder. Doğal olarak bu zandan tercih edilen zannı (zann-ı galibi) kastediyorlar. Tercih edilen zanla ahkâmda amel etme ittifakla vacip olur. Onlara göre, gaybî haberler ve ilmî konularında ahâd hadisleri almak caiz olmaz. Çünkü gaybî haberler ve ilmî konularında da kastedilen inançtır. Biz onların bu sözünü “*Ahâd hadisler ancak zan ifade eder*” cedel metoduna göre mutlak kabul edersek, onlara şunu sorarız: Bu ayırım size nereden gelmiştir. Akâidde âhâd hadisleri almanın caiz olmadığına dair deliliniz nedir?”

Bazı bu asırda yaşayanların buna, Allah Teâlâ'nın müşrikler hususunda nazil buyurduğu şu ayet-i kerimeleri delil getirdiklerini görüyoruz: “*O (putlara tapa)nlar zanna ve nefislerinin alçak hevesine uyuyorlar*”³ ve “*Zan ise, haktan hiçbir şey kazandırmaz. (Zan ile gerçeğe ulaşılmaz)*”⁴

Zanna uymalarından dolayı Allah'ın müşrikleri yediği başka ayetler de vardır. Bu ayetlerde zikredilen “zandan kastedilen mânânın zann-ı gâlip ifade eden ahâd hadis olmadığını kabul eden bir çok âlim gelip geçmiştir. Vacip olan ahâd hadisi ittifakla alıp kabul etmektir. Ancak zan, tahmine dayanan bir şüphe dir. “*en Nihâye*” ve “*el-Lisân*” ve bunların dışındaki bazı lugat kitaplarında, zan: “*Herhangi bir şeyi*

³ Necm 53/23.

⁴ Necm 53/28.

gerçekleştirmek ve hükmetmek için sende meydana gelen şüphedir” şeklinde tarif edilmiştir.

İşte bu zan da Allah’ın müşriklerin bir sıfatı olarak haber verdiği zandır. Bu, Allah’ın müşrikler hususundaki şu ayetiyle de teyit edilir: *“Onlar sadece zannediyorlar ve onlar sadece saçmalıyorlar.”*⁵ Bu takdirde zan, sadece varsayıma ve tahmine dayanan yalan olarak belirtilmiştir

Bu ayetlerden hüküm çıkarmaya çalışan bazı kimselerin iddia ettiği gibi; müşriklerin sıfatı olarak haber verilen zan, zann-ı galib olsaydı, (akâid de olduğu gibi) ahkâmda da âhâd hadisi almak caiz olmazdı. Bunun iki sebebi vardır.

1-Allah Teâlâ zannı, mutlak surette müşrikler üzerine hoş karşılamamış, bunu ahkâm dışında sadece akâide dair meselelere tahsis etmemiştir.

2-Allah Teâlâ, bazı ayetlerde müşrikler üzerine hoş görmediği zannın aynı şekilde ahkâma dair hususları da içine aldığı belirtmiştir. Nitekim bu konudaki Allah’ın şu açık sözüne kulak ver, müşrikler dediler ki: *“Allah isteseydi ne biz ne de babalarımız ortak koşmazdık. (İşte bu akîdedir.) Bir şeyi de haram kılmazdık (İşte bu da hükümdür.) Onlardan önce yalanlayanlar öyle demişlerdi de nihayet azâbımızı tatmışlardı. De ki: “Yanımızda bize çıkar(ıp gösterece)ğiniz bir bilgi var mı? Siz sâdece zanna uyuyorsunuz ve sâdece saçmalıyorsunuz?”*⁶

Bu ayet-i kerimeyi Allah’ın şu sözü tefsir etmektedir: *“De ki: Rabbim, ancak kötülükleri, gerek açığını, gerek gizlisini; günahı ve haksız yere saldırmayı; hakkında hiç bir delil indirilmediği bir şeyi Allah’a ortak koşmayı ve Allah hakkında bilmediğiniz şeyler söyleminizi haram etmiştir.”*⁷

Geçen ayetten anlaşıldığı üzere alınıp kabul edilmesi caiz olmayan zan, yalan ve tahminle eş anlamlı olan luğavî zandır. Bu söz ilimden yoksun bir sözdür. Akâid konularında onu almak haram olduğu gibi ahkâmda da onu almak haramdır. Her iki durumda da aralarında fark yoktur.

---

⁵ En’âm 6/116.

⁶ En’âm 6/148.

⁷ A’râf 7/33.

Durum böyle olunca buradan hareketle bizim için şöyle söylemek daha doğru olur:

Yukarıda zikredilen ayet ve hadisler, hem ahkâm konularında hem de umûmî ve şümullu olmaları sebebiyle akâid konularında âhâd hadisleri almanın vücûbuna delâlet ederler. Hakikatte âhâd hadisleri alıp kabul etmenin vücûbiyeti hususunda ahkâm ve akâid diye ayırım yapmak İslam'a sokulan bir yeni bir anlayıştır. Bu anlayışı selef-i salih ve asrımızda müslümanların çoğunluğunun taklid ettiği dört mezhep imamı da tanımamışlardır.

Akâidde “Âhâd Hadisi” Alıp Kabul Etmeme İnancının Vehim Ve Hayal Mahsulü Olması

Ahir zamanda İsa'nın (a.s.) yeryüzüne ineceği ile ilgili hadiste olduğu gibi, hadisçiler yanında mütevatir derecesinde olsa bile⁸, hatip ve katiplerin çoğunun hadisi tasdik etme konusunda imanlarının zayıf olmasından dolayı tekrar ettikleri şu söz bugün akli başında bulunan Müslüman için en acayip sözlerdendir: “*Âhâd hadis ile inanç sabit olmaz.*” Çünkü onlar bu sözün arkasına gizleniyorlar. Bir kere bu hususta münazara yaptığım bazı kimselere dediğim gibi, acayip olan onların bu görüşlerinin bizzat kendilerine bir inanç olmasıdır. Buna göre onlara bu söyledikleri sözün sıhhatine delâlet eden kesin bir delil getirmeleri gerekir. Aksi takdirde çelişki içerisinde olurlar. Heyhat! Heyhat! (Onlar delil getirmekten acizler) Onların kuru iddialarından başka delilleri yoktur. Ahkâmda reddedilen akâidde nasıl delil olur? Başka bir deyişle: İnançta tercih edilen zan görüşünden kaçarken, kendisine tercih olunan zannı savunmak gibi daha kötü bir duruma düştüler. “*Ey akıl sahipleri: İbret alın.*” Allah'ın “*İbret alın*” demesi, kişinin Kitap ve Sünnet'i anlamaktan, bu ikisinin müjdeleyici nuru ile hidayeti bulmaktan uzaklaşması; bir takım kimselerin görüşlerine bağlı olarak Kitap ve Sünnet'in verileriyle meşgul olmaktan uzaklaşmasından dolayıdır.

---

⁸ Yazar hadisin değeri konusunda bu kanaatte sahip olsa da , tevatür iddiası konusunda yapılan bir araştırmada varılan netice olarak “Hz. İsa'nın nüzûlüyle ilgili hadislerin, sayıları sadece on'larla ifade edilen bir takım âhâd hadislerden ibaret oldukları ve gerekli şartları taşımadıkları için de mütevatir olamayacakları rahatlıkla ifade edilebilir” denmektedir. Geniş bilgi için bkz. M. Hayri Kırbaçoğlu, “Hz. İsa'yı (a.s) Gökten İndiren Hadislerin Tenkidi”, *İslâmiyât* III, (2000), Sy. 4, s. 147-168

⁹ Haşr 59/2.

Akâidde Âhâd Hadisi Almanın Vacip Olduğuna Dair Deliller

Burada âhâd hadisi almanın vücûbiyetine delâlet eden yukarıda geçen delillerden başka daha hususî deliller vardır. Ben sapmalara karşı bu delillerin bir kısmını zikretmeyi ve delâlet yönlerinin beyan edilmesi gerektiği görüşüneyim.

Birinci delil: Allah Teâlâ şöyle buyuruyor: “*Bütün inananların toptan sefere çıkmaları doğru değildir. Her topluluktan bir grubun toplanıp dini iyice öğrenmeleri ve kavimleri kendilerine dönüp geldikleri zaman (Allah’ın yasak kıldığı şeylerden) kaçınmaları için onları uyarmaları gerekmez mi?*”¹⁰

Allah Teâlâ mü’minleri içlerinden bir grubun dinlerini öğrenip, anlamaları için Nebi’ye (s.a.) yönelmelerini teşvik etmiştir. Şüphesiz bu teşvik, sadece ahkâm ve furû’ bilgilerine özgü değil, geneldir. Bunun da ötesinde öğretmen ve öğrencinin ilme, daha önemli şeylerden başlaması ve dahası ilimde esas olan öğrenmek ve öğretmektir. Şurası aşıkardır ki, akâid ilmi ahkâmdan daha umûmîdir. Bundan dolayı bazıları, âhâd hadislerle akâidin sabit olmayacağını zan ettiler; ancak yukarıda geçen ayet-i kerime, bunu onlar için bâtil kılar. Çünkü Allah Teâlâ mü’minlerden bir taifeyi, ahkâm ve akâidi öğrenme ve düşünmeye teşvik ettiği gibi ahkâm ve akâidden öğrendikleriyle kavimleri savaştan döndükleri zaman, onları uyarmayı da teşvik etmiştir.

Âyette geçen “*Taife*” kelimesi Arap dilinde birden fazla kişileri ifade eder. Eğer âhâd hadisler, akâidde ve ahkâmda delil kabul edilmeseydi Allah Teâlâ’nın “(Allah’ın yasak kıldığı şeylerden) kaçınmaları için onları uyarmaları gerekmez mi?” şeklinde umûmî teşvikle tebliği, mü’minlerden bir taife üzerine teşvik etmezdi.

Açık olan şudur ki ilim, bir taifenin inzarı ile meydana gelir. Nitekim Allah Tela’nın şu şer’î ve kevnî ayetlerinde olduğu gibi: “*Belki düşünürler.*”, “*Belki aklederler.*”, “*Belki doğru yolu bulurlar.*” Bu ayet, akâid ve ahkâmın tebliği hususunda âhâd haberin delil olduğunun açık bir ifadesidir.

---

¹⁰ Tevbe 9/122.

İkinci delil: Allah Teâlâ'nın: “*Bilmediğin şeyin ardına düşme...*”¹¹ ayetidir. Yani, iyice bilmediğin bir şeye uyma ve onunla amel etme. Müslümanların sahabe zamanından beri âhâd haber üzerinde durdukları, amel ettikleri, ğaybe dair, mebde' ve meâd, hatta Allah'ın sıfatlarıyla ilgili itikadî hakikatleri haber-i âhâdla tespit ettikleri bilinmektedir. Eğer âhâd haberler ilim ifade etmemiş ve onunla inançlar sabit olmamış olsaydı, sahabe, tabiûn, tebeü't-tabiîn ve âlimlerin hepsi iyice bilmedikleri şeyin peşine düşmüş olurlardı. Nitekim İbn Kayyım *Muhtasarı's-Sevâik*¹² adlı eserinde “*Bunlar müslümanın demeyeceği şeylerdir*” ifadesiyle buna işaret etmiştir.

Üçüncü delil: Allah Teâlâ'nın, “*Ey inananlar size fasık (yoldan çıkmış) bir adam haber getirirse onun doğruluğunu araştırın*”¹³ ayetidir. Ayette geçen “*Fetebeyyenû*” kavli başka bir kıraatta ise “*Fetesebbetû= İhtiyatlı davranın, iyice tespit edin*” şeklinde geçmektedir. Bu ayet, adil bir kimse herhangi bir haber getirdiği zaman, bir delil olmasa dahi araştırılmasının gerekli olmadığına, bilakis haberin araştırılmadan alınıp, kabul edilmesine delâlet eder. İbn Kayyım da *İ'lâmu'l-Muvakkîn*¹⁴ adlı eserinde bu hususta şöyle demektedir:

“Bu durum kesinlikle haber-i vahidin kabulüne delâlet eder, dolayısıyla araştırmaya ve ihtiyatlı davranmaya ihtiyaç yoktur. Eğer haber-i vahid ilim ifade etmeseydi, ilim hasıl oluncaya kadar araştırma emredilirdi. Yine selef-i salihîn ve İslam ulemasının: “*Rasûlullah (s.a.) şöyle dedi, şöyle yaptı, şöyle emretti, şöyle nehyetti*”, şeklindeki ifadeleri buna delâlet eder. Bu onların kelâmında zarûret olarak bilinen bir husustur. *Sahîh-i Buhârî*'nin çeşitli yerlerinde ve sahabenin rivayet ettiği hadislerinin çoğunda, sahabeden biri, bir hadisi başkasından işitmişken “*Rasûlullah (s.a.) dedi ki*” derdi. Bu ifade, onların tek kişiden gelen rivayeti kabul ettiklerini gösterir.

Söz ve fiil olarak Rasûlullah'a (s.a.) nispet edilen şeyler onun kesin ifadesi olarak kabul edilmiştir. Eğer, haber-i vahid bilgi ifade etmemiş olsaydı, sahabe Rasûlullah'dan (s.a.) nakledilenler hakkında bilgisiz olarak şahadet etmiş olurlardı.”

¹¹ İsrâ 17/36.

¹² İbn Kayyım, *Muhtasarı's-Sevâik*, II, 396

¹³ Hucurât 49/6.

¹⁴ İbn Kayyım, *İ'lâmu'l Muvakkîn*, II, 394

Dördüncü delil: Nebî'nin (s.a.) sünneti ve ashabının yolu âhâd haberi alıp kabul etmeye delâlet eder. Rasûlullah'ın (s.a.) ve daha sonra ashabının hayatında uyguladığı sünnet, aynı şekilde kesin olarak akâidle ilgili hadisler hususunda bir ayırım olmadığını gösterir. Şu halde âhâd haber, o zamanlar bütün bu konularda hüccet olarak kabul ediliyordu. Ben şimdi Allah'ın izniyle üzerinde araştırma yaptığım bazı sahih hadisleri zikredeceğim.

İmam Buhari *Sahîh*'inde¹⁵: “Ezan, namaz, oruç, feraiz v.b. farzlar hakkındaki doğru haber-i vahidin cevâzı bâbında şu bilgileri vermektedir: Allah Teâlâ şöyle buyuruyor: “Bütün inananların toptan sefere çıkmaları doğru değildir. Her topluluktan bir grubun toplanıp dini iyice öğrenmeleri ve kavimleri kendilerine dönüp geldikleri zaman (Allah'ın yasak kıldığı şeylerden) kaçınmaları için onları uymaları gerekmez mi?”¹⁶ Allah Teâlâ'nın “Eğer inananlardan iki grup vuruşurlarsa...”¹⁷ ayetine dayanılarak “kişi”, “taife” olarak adlandırılmıştır. Eğer iki kişi de savaşırsa onlarda bu ayetin ihtiva ettiği mana altına girer. Yine bu bağlamda şu ayet de zikredilmiştir: “Ey inananlar size fasık (yoldan çıkmış) bir adam haber getirirse onun doğruluğunu araştırın”¹⁸ Bu ayetle birlikte, Nebi (s.a.) nasıl valilerini tek tek gönderdi? Şayet onlardan biri yanılrsa, sünnete döndürülürdü.”

Daha sonra İmam Buhârî, haber-i vahidin cevâzı hususunda delil olabilecek hadislere geçmiştir. Bu hadislerle haber-i vahidle amel etmenin cevâzı ve hüccet olduğunun görüşü benimsenmiştir. Bu hadislerin bir kısmını zikrediyorum:

1-Malik b. Huveyris'den rivayet edildiğine göre o şöyle demiştir: Biz yaşları birbirine yakın gençler Rasûlullah'ın (s.a.) yanına gelmiştik. Rasûlullah'ın (s.a.) yanında yirmi gün kadar kaldık. Rasûlullah (s.a.) merhametli ve yumuşaktı. Ailelerimizi arzuladığımızı veya özlediğimizi anladı. Bize ailelerimizden sordu. Bizde onlardan haber verdik. Sonra şöyle dedi: “Ailelerinize dönebilirsiniz. Ailenizin yanında kalınız. Onlara dini bilgileri öğretiniz. Onlara dini emir ve nehiyleri emrediniz. Benden gördüğünüz gibi namaz kılınız.”¹⁹

¹⁵ el-Buhârî, Ahbâru'l-Âhâd, 1.

¹⁶ Tevbe 9/122.

¹⁷ Hucurât 49/9.

¹⁸ Hucurât 49/6.

¹⁹ el-Buhârî, Ahbâru'l-Âhâd.

Rasûlullah (s.a.) bu gençlerden herbirine ailelerine (dini bilgileri) öğretmelerini emretmiştir. Öğretim, akâidi de ihtiva eder. Bunun da ötesinde akâid bu muhtevada öğretilecek şeylerin ilkine girer. Şayet haber-i âhâd hüccet olmasaydı, bu emrin hiç bir manası olmazdı.

2-Enes'ten rivayet edildi: Yemen ehlinde bir grup Rasûlullah'a (s.a.) geldiler ve bizimle beraber sünnet ve İslam'ı öğreneceğimiz bir kişi gönder dediler. Rasûlullah (s.a.) Ebû Ubeyde'nin elinin tuttu ve şöyle buyurdu: “*Bu kişi, (Ebû Ubeyde) bu ümmetin emin insanıdır.*”²⁰ Buhârî bu hadisi muhtasar olarak rivayet etmiştir.

Bana göre, haber-i vahid hüccet olmasaydı Rasûlullah (s.a.) Yemen ehline Ebû Ubeyde'yi tek başına göndermezdi. Nebi'nin (s.a.) Ebû Ubeyde'yi farklı aralıklarla onlara göndermesi, Ali b. Ebi Talib, Muaz b. Cebel ve Ebû Musa el-Eş'arî gibi sahabileri de değişik beldelere göndermesi böyledir. Bu konu ile ilgili hadisler, *Sahihayn* ve diğer hadis kitaplarında mevcuttur. Şüphesiz ki bu şahıslar, kendilerine gönderildikleri kimselere akâidi, öğrettikleri şeylerin içinde öğretiyorlardı. Sahabe, gittikleri yerlerde tek yetkili olmamış olsalardı (hüccet), Rasûlullah (s.a.) onları tek tek göndermezdi. Çünkü böyle bir durum, Rasûlullah'ın (s.a.) ondan tenzih edilmesi gereken abes bir husustur. Bu İmam Şâfiî'nin *er-Risale*'sindeki “Rasûlullah (s.a.) birini ancak kendisine gönderilenlere verdiği haberle hüccet olması için göndermiştir. Rasûlullah'dan (s.a.) gelen haberi kabul etmeleri onlar üzerine gerekir. İsteseydi Rasûlullah (s.a.) göndereceği kişilerle birebir şifahî olarak konuşur veya birkaç kişiyi de bir arada gönderirdi. Rasûlullah (s.a.) doğruluğunu bildiği kişileri gönderdiği için gönderilen kişiyi de doğru bilirdi” sözünün²¹ manası budur.

3-Abdullah b. Ömer'den rivayet edildiğine göre o şöyle demiştir: “Kuba'da sabah namazı kılınır iken, onlara bir haberci geldi ve şöyle dedi. Rasûlullah'a (s.a.) bu gece Kur'an indi ve Kabe'ye yönelmesi emredildi. Onlarda yüzleri Şam'a dönükken bu emir üzerine yüzlerini Kabe'ye çevirdiler.”²²

²⁰ el-Müslim, VII, 29.

²¹ eş-Şâfiî, *er-Risâle*, s. 412.

²² el-Buhârî, *Ahbâru'l-Âhâd*, 1; en-Nesâî, *Salât*, 24; Kible, 3; el-Muvatta', Kible, 6; Ahmed b. Hanbel, *Musned*, II, 113

Öyleyse bu hadis, Beyt-i Makdis'e yönelmenin gerekliliği hükmünü kaldırıldığının kabul eden sahabenin, haber-i vahidi delil kabul ettiklerini gösteren bir nasıttır. Sahabe bu haber-i vahid ile Beyt-i Makdis'e yönelmeyi terk etmişler ve Kabe'ye yönelmişlerdir. Şayet sahabenin yanında haber-i vahid delil olmamış olmasaydı, önceden kesin olan birinci Kible'ye muhalefet etmezlerdi. İbn Kayyim bu konuda şöyle demiştir: “*Onlar kendilerine gelen Rasûlullah'ın (s.a.) haberini inkar etmediler. Bilakis onlar bundan dolayı şükürde bulundular.*”

4-Said b. Cübeyr'den, o şöyle dedi: İbn Abbas'a şöyle dedim: Nevf el-Bukalî Hızır'a arkadaşlık yapan Musa'nın Benî İsrâîl'e peygamberi olan Musa (a.s) olmadığını iddia ediyor. (Bu doğru mu) Bunun üzerine İbn Abbas da “Allah'ın düşmanı yalan söylemiş” dedi ve ilave etti: Bana Ubeyd b. Kâb, şöyle diyerek haber verdi: Rasûlullah (s.a.) bize hitap etti. Sonra da Rasûlullah (s.a.), Musa'nın (a. s) Hızır'ın arkadaşı olduğuna delâlet eden Musa ve Hızır hadisini anlattı.”²³ Buhârî ve Müslim bu hadisi uzun, Şâfiî muhtasar olarak rivayet eder, ve haber-i vahidle akîdenin sabit olması hususunda şöyle der:

“İbn Abbas, fikhî ve verâsına rağmen, Ubey b. Ka'b'ın Rasûlullah'dan (s.a.) haberini kabul ediyor. Hatta buna dayanarak bir müslümanı yalanlıyor. Çünkü Ubey b. Ka'b, Rasûlullah'dan (s.a.) bu hadisi İsrailoğlu Musa'nın Hızır'ın arkadaşı olduğunu göstermesi sebebiyle anlatmıştır.

Bana göre, İmam Şâfiî'den nakledilen bu söz, âhâd haberle hüküm çıkarma hususunda itikâd ile amel arasında ayırım görülmediğine delildir. Çünkü Musa'nın (a.s) Hızır'ın (a.s) arkadaşı olması, bilindiği üzere amelî bir hüküm değil, ilmî bir meseledir. Buna binaen İmam Şâfiî'nin *er-Risale* adlı eserinde “*haber-i vahidin isbâtıyla ilgili hüccet*” başlığı altında mühim bir fasıl açması bunu teyit etmektedir. İmam Şâfiî bu başlık altında Kitap ve Sünnet'ten pek çok deliller zikretmiştir.²⁴ Bu deliller mutlak veya umûmîdirler. Delillerin mutlak ve umûmî olmaları haber-i vahidin de aynı şekilde itikâda delil olduğunu gösterir. Şâfiî'nin bu konu üzerindeki sözü geneldir. Bu konuyu o, şu sözleriyle bitiriyor:

²³ el-Buhârî, İlm, 44; Muslim, Fedâil, 170

²⁴ Bkz. eş-Şâfiî, *er-Risâle*, s. 401-453.

“Haber-i vahidin ispatı hususunda hadislerden bir kısmının yeterli olduğuna dair rivayetler vardır. Bizden öncekilerin yolu, zamanımıza kadar böyle devam etmiştir. İslam beldelerinden bize rivayet edilenler de böyledir.” Bu da aynı şekilde genel bir ifadedir. Bu konuda Şâfiî şöyle der:²⁵ “Her hangi bir kişide oluşan şahsî bir bilgi için birisi: “Eski ve yeni müslümanlar haber-i vahidin tesbiti ve ona ulaşmasında birleşmişler ve Müslümanlar fakihlerden hepsi, bunun sübütunu kabul etmişlerdir” demesi mümkünse, bu benim için de geçerlidir. Ancak ben, Müslüman fakihlerin haber-i vahidin tesbiti hususunda ihtilaf ettiklerine rastlamadığımı söyleyebilirim.”

Akâidde Âhâd Hadisi Delil Kabul Etmemenin Sonradan Ortaya Çıkan Bid’at Olması

Genel olarak Kitap ve Sünnetin delilleri, sahabe ameli ve ulemanın kavilleri- açıkladığımız şekilde- itikadî veya amelî olsun şer’î konuların hepsinde âhâd hadisi almanın vücûbuyetine kesin olarak delâlet etmektedir. İtikad ve amelin aralarını ayırmak selefin bilmediği bir bid’attır. Bundan dolayı İbn Kayyım şöyle demiştir:²⁶

“Bu ayırım ümmetin icmâ’ı ile bâtıldır. Çünkü İslam ümmeti bu hadisleri amelî konularda delil olarak kabul ettiği gibi ilmî haberlerde (yani itikâta) da delil olarak kabul etmiştir. Bilhassa amelî hükümler, Allah’ın teşrîf kıldığı, vacib kıldığı ve din olarak razı olduğu hükümleri kapsar. Çünkü Allah’ın hükümleri ve dini, isimlerine ve sıfatlarına bağlıdır. Sahabe, tâbiîn, tebeu’t-tâbiîn, ehl-i hadis ve sünne, sıfatlar, kader, isimler ve hükümler hususundaki meselelerde haber-i vahidi delil olarak almış ve kabul etmişlerdir. Onların hiç birinden Allah’ın isimleri ve sıfatlarıyla ilgili haberler dışında, ahkâm meseleleri hakkında bu haberleri delil kabul ettiklerine dair bir görüş nakledilmemiştir. Öyleyse akâidi ahkâmı birbirinden ayıranların selefi nerede? Evet onların selefi, Allah, Rasulü ve Rasûlullah’ın (s.a.) ashabından gelen şeyler sebebiyle kendilerine inâyet olunmayan, tam aksine kalplerini bu konuda Kitap, Sünnet, sahabe kavilleri ile hidâyete kapatan bir takım müteahhir kelâmcılardır. Bunlar kelâmcıların kendilerine has görüşleri ve gereksiz iş yapanların ortaya koyduğu kaideler üzerine hayal kurarlar. Onlar ahkâm ve akâid arasındaki ayırım yapmakla tanınırlar... Bu ayırım üzerinde icmâ’ olduğunu iddia ederler. Ne müslüman imamlardan ne de sahabe ve

²⁵ Bkz. eş-Şâfiî, er Risâle, s. 457.

²⁶ İbn Kayyım, *İlâmu’l Muvakkîn*, II, s. 412

tabiiunlardan herhangi birisi tarafından icmâ' olduğuna dair bir rivayetin nakledildiği bilinmemektedir. O halde biz onlardan dinde haber-i vahidle ispatı caiz olan veya caiz olmayan şeylerin arasındaki sahih olan farkı talep ettiğimizde, onlar hiç bir fark bulamazlar; ancak bid'at ve bâtil bulurlar... Nitekim onlardan bir kısmı şöyle demiştir: "Usulle ilgili hususlar ilmî meseleler, furu ile ilgili olanlar ise amelî meselelerdir... (Bu da bâtil bir ayırmadır. Çünkü sadece amelî hususlardan ikisi²⁷ istenilmektedir.)"

Oysa burada iki durum söz konusudur: İlim ve amel. İlmî meselelerden de istenilen yine, ilim ve ameldir. O da kalb sevgisi ve buğzudur. Kalbin sevgisi, kendisine delâlet eden hakkı sevip benimsemesi ve hakka muhalif olan bâtili sevmemesidir. Amel, sadece azalara mahsus değildir, bilakis kalbin amelleri azaların ameli için gerekli olan asıldır ve azaların ameli kalbin amelîne tâbidir. Her ilmî mesele kalbin imanı, tasdiki ve sevgisine tabidir. Bilakis bu durum amelin aslıdır. Çoğu kelimci, imanın bu boyutundan gafildirler. Onlar imanı, amelsiz mücerred tasdik zannettiler. Bu zan, hatanın en çirkini ve büyüğüdür. Çünkü kafirlerin çoğu, bu hususta şüpheleri olmaksızın Nebi'yi (s.a.) tasdikî azmediyorlar; bununla birlikte kendilerine geleni sevmek, rıza göstermek, onun iradesine teslim olmak, dost ve düşman olmak gibi kalbî amelle tasdikî yaşamıyorlardı. İmanın hakikâtinin kendisiyle bilindiği bu konu, çok önemli olduğu için ihmal edilmemelidir.

İlmî meseleler amelî, amelî meseleler de ilmîdirler. Çünkü kanun koyucu olan Allah (şâri'), mükelleflerden amelî hususlarda ilimsiz sırf amelle yetinmeyi ve mükelleflerden ilmî hususlarda amelsiz sırf ilimle yetinmeyi dilememiştir."

İbn Kayyım bu ifadelerinden söz konusu ayırımın, selevin yoluna muhalefet ettiğinden dolayı, icma ile bâtil olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. Nitekim yukarıda zikredilen delillere göre böyle bir ayırım, ilmin amele ve amelin de ilme yakınlığının vücûbiyetinin yokluğundan dolayı, ayırım yapanların tasavvurunu ortaya koyması bakımından da bâtildir.

Mü'minin, mezkur ayırımın bâtil olduğuna yakînen inanması gerektiği için, bu konuyu iyi anlaması önemli bir noktadır.

---

²⁷ Asl: Kastedilen iki emir: İlim ve amel. Tespit ettiğimiz bu hususun doğruya yakın olması ümit edilir.

Âhâd Haberlerin Çoğunun İlim ve Yakîn İfade Etmesi

Geçen bahis ve görüşlerin analizinden mezkur ayrımın bâtil olduğu ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte konu tamamen, “haber-i vahidin ancak tercih edilen zan ifade eder, yakîn ve kesin ilim ifade etmez”, hükmüne dayanmaktadır. Dolayısıyla bu görüşün mutlak olarak kabul edilmediğinin de bilinmesi gerekir.

Bu görüşün aksine bir takım açıklamalar vardır. Yani, bizim için önem arz eden husus, âhâd haberlerin çoğu zaman ilim ve yakîn ifade etmesidir. Bundan dolayı haber-i vahidler, ümmetin kabul ettiği, tenkid edilmeyen sahih hadisler olarak kabul edilir. Buhârî ve Müslim, *Sahîh*lerinde bu tür hadisler rivayet etmişlerdir. Nazarî ve yakînî yönden kesinlik arzeden bilgi bu hadislerle meydana gelmektedir.

Nitekim İmam İbnu's-Salah *Ulûmu'l Hadîs* adlı kitabında bu hususu kesinleştirmiştir.²⁸ Hafız İbn Kesir, *Muhtasar*'ında ve ondan önce de İbn Teymiyye onun görüşünü desteklemiştir. Allame İbn Kayyim *Muhtasaru's-Sevâik* adlı eserinde İbn Teymiyye'ye tabi olmuştur.²⁹ O, bu konuda bir çok hadisi misal getirmiştir. Bunlar arasında Hz. Ömer'in “Ameller niyetlere göredir”; yine, “Erkek, kadının dört organı arasında oturup duhul ederse (her ikisine de) gusul vacip olur”; İbn Ömer'in: Rasûlullah (s. a) Ramazan'da bayram namazını küçük, büyük, erkek ve kadın üzerine farz kıldı” hadisleri vardır.

İbn Kayyim eserinde³⁰ şöyle der:

“Şeyhu'l-İslam İbn Teymiyye şöyle demiştir: Haber-i vahid, cumhur ulemâya göre yakîn bilgi ifade eder. Selef ve halef âlimleri arasında bu konuda tartışma olmamıştır. İşte bu, dört mezhep imamının ashabından olan büyük fakîhlerin mezhebi budur. Mesele, Hanefî, Mâlikî, Şâfiî ve Hanbelî mezheplerinin kitaplarında nakledilegelmiştir. Hanefîlerden Serahsî ve Ebû Bekir er-Razî; Şaffîlerden Şeyh Ebû Hamid, Ebû Tayyib ve Ebû İshak; Malikîlerden İbn Huveyz, Mundâd ve diğerleri Hanbelîlerden Kadî Ebû Ya'la, İbn Ebi Musa, Ebû'l Hattab ve benzerleri, ayrıca Ebû İshak el-İsferanî, İbn Furek ve Ebû İshak en-Nazzâm gibi kelâm âlimleri bu kanaattedirler.

²⁸ İbnu's-Salâh, *Ulûmu'l Hadîs*, s. 28-29.

²⁹ İbn Kayyim el-Cevziyye, *Muhtasaru's-Sevâik*, II, 373.

³⁰ İbn Kayyim el-Cevziyye, a. g. e. , II, 373.

İbn Salâh, kendisini destekleyen bu görüşü benimsemiş kimselerin çoğundan habersiz olarak bu konuyu eserinde zikretmiş, doğrulamış ve tekrar etmiştir. Ancak o, görüşünü sahih delillerle desteklemiştir. İlim ve din sahibi olup bu konuda derin bilgiye sahip olmayan İbnu Salah'a itiraz edenler ise, bu görüşü sebebiyle onun cumhurdan ayrıldığı ve teferrüd ettiğini sanmışlardır. Onların hatası, bu meselelerde İbnu'l-Hâcib'in söyledikleriyle yetinmeleridir. Konuyu biraz daha detaylı inceleyip Seyfu'l-Amid ve İbnu'l-Hatîb'e ve hattâ Gazzâlî, Cüveynî ve Bâkîllânî'ye baksalardı, bu hataya düşmezlerdi.

İbn Teymiyye devamla şöyle der: Hadis ehlinin hepsi Şeyh Ebû Amr İbn Salâh'ın zikrettiği görüşünü benimser, bu konuda cumhurun görüşüne dayanırlar. Ümmetin haberi tasdik ve amel olarak alması, onların icmâ'sıyladır. Ümmet, dalâlet üzere birleşmez. Nitekim onlar, ya umûmî ya mutlak ya hakiki ya isim veya kıyasın gerekliliği üzerine birleşseler bile, hata üzere birleşmeyecekleri için ümmetten biri görüşünde tek kalırsa, hatalı olduğuna inanılır. Çünkü hata yapmama, icmâ'ya nispetle sabit olur. Tevatür haberlerde, haberi nakledenlerin tek tek birbirlerine nakilde bulunmalarında hata ve yalan olabilir. Ancak bu nakiller toplu halde olursa hata ve yalan caiz olmaz. Çünkü ümmet rivayet ve görüşlerinde hatadan masumdur.

İbn Teymiyye devam ediyor: "Bu konuda âhâd haber bazen şartlarına göre zan ifade edebilir. Eğer kuvvetlendirilirse, o zaman ilim ifade eder. Yok eğer zayıf haber ise, o zaman fasid evhâm ve hayal ifade eder."

İbn Teymiyye şöyle devam ediyor: "Bu konuda Buhârî ve Müslim'in rivayet ettikleri hadislerin çoğunu, Şeyh Ebû Amr ve ondan önce hafız Ebû Tahir es-Selefi ve diğer kimselerin rivayet ettiği bilinmektedir. Çünkü bu haberleri ehli hadis ve ulema kabul ve tasdik etmişler ise, o zaman bu hadisler bilgi ve yakîn ifade ederler. Bunlar dışında kalamcı ve usulcülere itibar edilmez."

Şerî' ahkâm üzerindeki icmâ hususunda kalamcılara, nahivciler, tıpcıları değil de fakîhlere itibar edildiği gibi dinî işlerin her biri üzerindeki icmâ'da başkalarına değil, ilim ehline itibar edilir. Aynı şekilde hadisin doğru olup olmaması konusunda vaki' olan icma'da, ancak hadisi, tariklerini ve illetlerini iyi bilen kimseleri itibar edilir. Çünkü onlar hadis bilginleridir. Onlar Nebi'in (s.a.) hallerini iyi bilirler. Nebi (s. a)'in sözlerine ve fiillerine mukallidlerin gösterdikleri itinadan daha titiz itina gösterirler. Şüphesiz tevâtüren gelen bilgi, amm (genel) ve has (özel) diye iki kısma ayrılır. Hadis alanında ihtisas

sahibi olan kimseler katında mütevatir derecesinde olan hadisler başkaları yanında bilinmeyebilir. Nebi'nin (s.a.) sünnetine yönelik titizliklerinden ve Rasûlullah'ın (s.a.) sözlerini, fiillerini zapt etmelerinden dolayı bu konuda pek çok hadis bilirler. Bu hususta başkalarının şursuzluğundan şikayet etmezler.

Bilgi İfade Etme Hususunda Şer'î Haberlerin Başka Haberlerle Kıyaslanmasının Fasidliği

İbn Kayyım şöyle diyor³¹:

Haber-i vahidin bilgi değeri taşıdığını inkar eden kimse, bunu fasid kıyas sebebiyle yapmıştır. Çünkü o, Rasûlullah'tan (s.a.) rivayet edilen haberi, ümmete dair genel bir din hükmüyle veya Allah'ın sıfatlarından bir sıfat hakkındaki haberi, belirli bir hükme tanık olan şahidin haberine kıyas etmektedir ki; bu iki haber arasındaki farkı var sen hesap et. Rasûlullah'dan (s.a.) rivayette bulunan kimsenin, bilerek veya hatâen yalan söylediği farz edilse ve daha sonra bu yalan bilinmezse, buradan insanların saptırıldığı neticesi ortaya çıkar. Çünkü, ümmetin kabul edip aldığı, gereğiyle amel ettiği ve Rabbin sıfatları ve fiilleri ispat edildiği haberle ilgili kelâmın, gelen haberlerle dinen kabulü vacipse kendi başına bâtil olmazlar. Bilhassa ümmetin hepsi onu kabul etmişse hiç bir surette bâtil olmazlar. Dinen uyulması vacip olan her delille ilgili de böyle denilmesi gerekir. Hak, ancak böyle ortaya çıkar. Böylece delilin medlûlü de aynı şekilde sabit olur. Bu konu, üzerinde şahidlik yapılan muayyen şahidliğin aksine Allah Teâlâ'nın ahkamı, isimleri ve sıfatları ile ilgili verdiğimiz haberler hakkındadır. Çünkü bunun ve şehadetin gerektiricisi olan durum kendi başına sabit olmaz.

Meselenin özü, kendisiyle Allah'a ibadeti emrettiği, onunla isim ve sıfatlarının isbatı hususunda Nebi'sinin (s.a.) lisanıyla ümmete tanıttığı haberin yalan ve bâtil olması caiz değildir. Çünkü bu haber, Allah'ın kullarına olan delillerindendir; Allah'ın delilleri ise yalan ve bâtil olmaz. Bilakis hakkın ta kendisidir. Hakkın delillerinin bâtille eşit ve benzer yapılması caiz değildir.

Yine Allah'ın, Resulüne (s.a) indirdiği ve kullarının onunla ibadet ettiği vahiyden şüphelenerek Allah'a, hükümlerine ve dinine yalan isnad etmek de aynı şekilde caiz değildir. Eğer böyle olsaydı, o zaman hak bâtilden ayrılmazdı. Çünkü hak ile bâtili, doğru ile yalanı,

³¹ İbn Kayyım el-Cevziyye, a. g. e. , II, s. 368.

şeytanın vesvesesi ile Allah'tan melek vasıtasıyla gelen vahyin arasını ayırmak ve bunlardan birini diğerine karıştırmamak daha doğrudur. Dikkat ediniz! Allah, aydınlık gözler için güneşin ışığı gibi hakkı da bir nur kıldı. Bâtılı gecenin karanlığına benzer bir karanlık örttü. Basireti kör olanın hak ile bâtılı karıştırdığı gibi, gözü kör olanın gece ile gündüzü karıştırmayı inkar edilecek bir durum değildir. Nitekim Muaz b. Cebel verdiği bir hükümde şöyle demiştir: “Hakkı, söyleyen kimseye bırak ve söyleyen kimseden dolayı kabul et. Çünkü hak, apaydınlıktır.” Fakat ne zaman kalpler karardı; Rasûlullah'ın (s.a.) getirdiği şeylerden yüz çevrilerek gözler kör oldu; kişilerin görüşleriyle yetinildi; işte o zaman zulmet arttı, hak ile bâtıl birbirine karıştı.

İşte bu durumda, ümmetin en adil ve doğru kimselerinin rivayet ettiği sahih hadislerin bile, yalan olduğu fikrine müzahama gösterildi. Yine aynı şekilde onların hevâ ve heveslerine uygun düşen çeşitli bâtıl, yalan hadislerin doğru olması fikrine cevâz verildi. Böylece bunlarla (yalan ve bâtıl haberlerle) delil getirildi. İbn Kayyım şöyle der³²: Haber verenler arasında apaçık fark olduğu halde doğru yoldan sapmış câhil kelâmcılar, Ebû Bekir Sıddîk, Ömerü'l-Faruk ve Ubey b. Ka'b'ın haberlerini, insanların âhâd haberleri ile mukayese ediyorlar. Sahabenin haber-i vahidi ile ilim ifade etmeyen insanların haber-i vahidini eşit gören kimseden daha zalim kim olabilir? İşte ilim, din ve fazilet hususunda, bu iki haber arasında eşitlik olduğunu savunan kimselerin konumları budur.

İbn Kayyım sözlerine şöyle devam ediyor:³³

“Onların âhâd hadisini ilim ifade etmediğini iddia etmelerinin sebebi sünneti bilmemelerindedir. Nebî'nin (s.a.) haberleri ve sahih hadisleri, ilim ifade etmez dedikleri zaman, aslında kendilerinin ilmî yönden, o hadis ve haberlerden istifade etmediklerini de haber veriyorlar. Kelâmcılar ahad haber hakkında kendi kabulleriyle ilgili hususlarda doğru söylüyorlar; ancak “ahad haberler ilim ifade etmez” kabulünü hadis ve sünnet ehline nispet ettikleri zaman yalan söylüyorlar.”

İbn Kayyım başka bir yerde³⁴: Çünkü sünnet ehlinin kendisiyle ilim elde ettiği yollardan, kelâmcılar için hiç bir şey hasıl olmaz.

³² İbn Kayyım el-Cevziyye, a. g. e., II, 379.

³³ İbn Kayyım el-Cevziyye, a. g. e., II, 379.

Onların sözleri şöyledir: Biz bu hadis ve haberlerden ilim elde edemedik. Bu yüzden amm hükmün nefyi lazım gelmez. Bu bir şeyi bulan ve bilen kimse hakkında, onu bilen ve bulamayanın istidlâli mesabesindedir. Böyle kimse tıpkı kendisinde acı, lezzet, sevgi ve buğz hallerini bulduğu halde, buna karşı ağrısız, elemsiz, sevgisiz, buğzsuz olduğunu söyleyen ve gayesi karşısındakini bir takım şüphelere düşürmek isteyen ve şöyle diyen gibidir:

‘Ben senin hissettiğin şeyleri hissetmiyorum. Şayet bu gerçek ise, sen ve ben aynı şeyleri hissederdik!’

İşte bu bâtılın ta kendisidir. Şair ne güzel söylemiş:

Yol göstereni kınayan kimseye derim

Tat arzunu kınayabilirsen kına

Ona şöyle denilir: İnyetini Rasûlullah’ın (s.a.) getirdiği şeylere çevir, kendini ona hasret, O’na tabii ol. O’nun üzerinde icma sağla. O’ndan nakledilen hal ve O’nun yaşam biçimini (sîretini) bilmeyi lüzumlu gör. O’nun dışındaki şeylerden yüz çevir. O’nu arzularının gayesi, maksadının hedefi yap. Bilakis mezhepleri ve görüşleri sebebiyle kendileri için zaruri ilim meydana gelmesinden dolayı taklid ehlinin imamlarının mezhebini bilmeye gösterdikleri rağbet gibi, sende bunları öğrenmeye rağbet et. Bunu onların yanında bir kimse onların durumunu inkar etse, onunla alay ederler. O takdirde sen Rasûlullah’ın (s.a.) haberleri ilim ifade ediyor mu, etmiyor mu bilirsin, anlarsın. Senin O’ndan yüz çevirmene ve onu istememene gelince, bu senin için hiç bir bilgi ifade etmez. Aynı şekilde zan ifade etmiyor dersen, o zaman O’ndan olan nasibini ve hissini haber vermiş olursun!”

Bazı Fakihlerin Hadis İlmindeki Yerlerini ve Sünneti Bilmediklerine Dair İki Misal

Bu konu, hadis ilmi ile meşgul olan hadis tariklerini ve lafızlarını araştıran bazı rivayetlerde bulunan fukâhanın bir kısmının, bu ilimdeki yerlerini bilmek isteyen kimselerin ilgileneceği gerçeklerdir.

Bu konuda birisi eski, diğeri yeni, iki misal veriyorum. Birincisi:

---

³⁴ İbn Kayyım el-Cevziyye, a. g. e. , II., 432.

Nebi'den (s.a.), “*Fatihayı namazda okumayan kimsenin namazı yoktur.*” Bu hadis Sahihaynde sahih olarak rivayet edilmesine rağmen, Kur'an'ın zahirine muhalif olduğu iddiasıyla Hanefiler bu hadisi reddetmişlerdir. Kur'an ayeti de şudur: “*Onun için Kur'an'dan kolayınıza geldiği kadar okuyun.*”³⁵ Bu hadis, Rasûlullah'dan (s.a.) mütevatiren nakledilmesine ve hadiste Emîru'l-mü'minin olan İmam Buhârî, bu ayeti “*Cuz'u'l-Kıraat*” bölümünün başında açıklamasına rağmen; Hanefiler, bu hadisi kendi iddialarına göre âhâd haber olduğu için te'vil ettiler. Hanefîlerin hadiste otorite olan bu imamın ilminden istifade etmeleri ve bu hadisin âhâd haber olduğuna dair görüşlerini değiştirmeleri ve ayeti bu açıdan değerlendirip, bu ayetle hadisi tahsis etmemeleri gerekmez miydi? Oysa, mezkur ayet, bilindiği gibi gece namazı hakkındadır; namazda farz kılınan kıraat hakkında değildir.

Diğeri: Ahir zamanda İsa (a. s)'in nuzulu ile ilgili hadistir. Bu hadis *Sahihaynde* aynı şekilde rivayet edilmiştir. İki sene önce Ezher hocalarına bu hadis sorulmuş, onlardan biri *er-Risâle* adlı dergide bu hadisin âhâd hadis ve rivâyet tarîkinde Vehb b. Munebbih ve Ka'bu'l Ahbar olduğu şeklinde cevap vermiştir. Rasûlullah'ın (s.a.) hadisini bilen, ihtisas ehlinin ulaştığı hakikat, bu hadisin mütevatir olduğu yolundadır.

Ben şahsen bu hadisin rivayet tariklerin araştırdım. Onu Rasûlullah'dan (s.a.) kırk sahabi rivayet ettiğini, onlardan en az yirmisinin senedlerinin sahih olduğunu gördüm. *Sahihayn*, *Sünen*, *Mesânid*, *Meâcim* ve diğer *Sünen* kitaplarında bunların bir kısmının daha fazla rivayet tarîkleriyle geldiğini gördüm. İlginçtir ki, rivayetlerin hepsinde Vehb ve Ka'b'la alakalı mutlak bir zikrin olmamasıdır. Ben işaret edilen bu hususu belirtmek için iki sahifelik özet eleştirel bir cevabı, -ilme hizmet için yayınlanacağını ümit ederek- *er-Risale* dergisine göndermiştim. Ne yazık ki yayını yapılmadı!³⁶

³⁵ Muzemmil 73/20.

³⁶ Başka bir çalışmada da şu sonuçlara varılmıştır: “Özetlemek gerekirse, Hz. İsa'nın ikinci gelişi inancını bu konudaki rivayetlere dayanarak savunmak mümkün görünmemektedir, çünkü ne bu rivayetlerin yer aldıkları kaynaklar güvenilirdir, ne tamamen sağlamdır, ne de metin tenkidi açısından tutulacak bir durumları vardır. Böyle olunca, bunun inkarı küfrü gerektiren bir inanç olarak kabul edilmesi –ve tabii dayatılması- imkansız bir hale gelmektedir. Hele işin içine, bilimselliğin gereği olan temkin ve ihtiyat da girince, artık bu konunun bir inanç meselesi olmaktan tamamen çıkarılması gerekeğinde şüphe kalmaz.

İşte yüzlerce misal arasından yukarıda zikrettiğim bu iki misalden, dinin onsuz Allah'ın murad ettiği şekilde doğru olarak anlaşılması mümkün olmayan hadis-i nebevînin ikinci asıl olmasına bazı alimlerin gereken titizliği göstermedikleri anlaşılmaktadır. Çünkü hadisler olmadan birinci kaynağın (Kur'an'ın) anlaşılması mümkün

---

Yüzyıllarca Hz. İsa'nın inebileceğini kabul eden, bu beklenti içine giren, bu konuyu ciddiye alarak pek çok eser yazan İslam ulemasının, bu incelememizde işaret edilen problemlere bakarak, konuyla ilgili rivayetleri artık ciddi bir delilmişcesine sunmaktan da vaz geçmeleri gerektiğine inanıyoruz. Elbette bu konu bilimsel bir mesele olarak her zaman tartışılabilir. Ancak konuyla ilgili rivayetlerin durumunu görmezlikten gelerek, hala Hz. İsa'nın ineceğini savunup bunu bir iman meselesi yapmak; ancak cehalet, kör taklit ve dogmatizm ile mümkün olabilir. Hatta bu zihniyet, Allah'ın Kâdir-i Mutlak olduğunu ve isterse bir insanı göğe çıkarıp, binlerce yıl gökte yaşattıktan sonra yeryüzüne indirilebileceğini; bunun, O'nun için hiç de zor olmayacağını söyleyerek Hz. İsa'nın ineceği inancını hala ısrarla savunmaya devam da edebilir; ama şunu unutmamak gerekir ki, bir şeyin imkanı ile vukû farklı şeylerdir. Hz. İsa'yı Allah'ın –isterse- göğe çıkarıp tekrar indirebileceğini kabul etmekle iş bitmemektedir; bunun gerçekten vukû bulacağına dair elimizde kesin bilginin de bulunması gerekir. Bu rivayetlerin ise, bu kesin bilgiyi bize vermesi hiç bir şekilde mümkün değildir. Ayrıca Allah Kâdir-i Mutlak olduğu gibi, Hakîm'dir de .. Dolayısıyla, O'nun (c.c) Hz. İsa'yı göğe çıkarıp tekrar indirmesinin –kevnî ve ictimai alandaki sünnetullah da nazarı itibara alındığında- ne gibi bir hikmetin olabileceğini de izah etmek icap eder. Bütün bu hususları görmezlikten gelip, hala inatla imkanı değil, ama sübutu şüpheli bir hususu iman esası gibi savunmak, tekrar belirtelim ki, ancak dogmatizmle mümkündür. Bu tür bir zihniyetin sürdürülmesi ise, her şeyden fazla, İslam'a, Hz. Peygamber'e ve hadislere zarar verecektir. Bu incelemenin sonuçları bizlere icmâ iddiasının da pek o kadar sağlam ve yeterli olmadığını göstermektedir. Çünkü Hz. İsa'nın nüzulünü savunanların dayanaklarından birisi de, sahabe, tabiîn ve fıkıh, hadis, tefsir ve kelâm ulemasının bu konuda hemfikir oldukları, yani bu konuda icmâ olduğu iddiasıdır. Bu iddia doğru bile olsa, bu incelemede ortaya çıkan problemler karşısında, bunun herhangi bir değeri olamayacağı açıktır. Çünkü icmâ iddiasıyla, bu konudaki problemler ve bunların yol açtığı ciddi şüpheler ortadan kalkmış olmamaktadır. Dolayısıyla bu icmâ iddiası mücerret bir iddia olmak dışında herhangi bir değer taşımamaktadır. Bu durum, bir inanç ve düşüncenin yüzyıllarca benimsenmiş olmasının, onun doğruluğunu göstermeye yetmediğini de gözler önüne sermektedir. Bu ise, icmânın dayanağını oluşturan, ümmetin hata üzere birleşmeyeceği iddiasının, yeniden gözden geçirilmesini de zorunlu kılmaktadır. Bkz., M. Hayri Kırbasoğlu, "Hz. İsa'yı (a.s) Gökten İndiren Hadislerin Tenkidi", *İslâmiyât* III, (2000), Sy. 4, s. 167-168

değildir. Onlar bu aymazlığa, Nebi'nin (s. a) hadislerini bilmemeleri sebebiyle düştüler. Allah şöyle buyuruyor:

“Rasûlullah (s.a.) size ne getirdiyse alınız”³⁷

“Yoksa siz Kitâb'ın bir kısmına inanıp bir kısmını inkar mı ediyorsunuz? Sizden bunu yapanın cezası dünya hayatında rezil olmaktan başka nedir? Kıyamet gününde de (onlar) azabın en şiddetlisine itilirler. Allah yaptıklarınızı bilmez değildir.”³⁸

Özetleyecek olursak, akâid veya ahkâm konularındaki hadisler; ister mütevatir veya âhâd olsun, ister âhâd haberler katiyyet ve yakîn ifade etsin veya yukarıda açıklandığı gibi zann-ı gâlip ifade etsin, ilim ehline göre Rasûlullah'dan (s.a.) sabit olan her hadise her müslümanın inanması gerekir. Bütün bu hususlarda vacip olan, bu hadislere inanmak ve teslim olmaktır. Bundan dolayı Allah Teâlâ'nın şu ayetinde emredilen mükellefiyet bizzat gerçekleşmiş olur:

“Ey inananlar, sizi yaşatacak şeylere çağırıldıkları zaman Allah'ın ve Resulü'nün çağrısına koşunu ve bilin ki Allah, kişi ile onun kalbi arasına girer ve siz, O'nun huzuruna toplanacaksınız.”³⁹

Bu ayet ve bundan başka zikri geçen ayetler âhad haberlerin kaynağı ile ilgilidir. Allah Teâlâ'nın bize bu ayetler vesilesiyle fayda ihsan etmesini, rızasına nail kılmasını, Kur'an'a yardımcı ve Nebi'sinin(s.a.) sünnetine hizmetçi yapmasını ve Rasûlullah'a (s.a.) teslim olanlardan kılmasını niyaz ederim.

---

³⁷ Haşr 59/7

³⁸ Bakara 2/85.

³⁹ Enfâl 8/24.